

Satrancın Akademik Başarıya Etkisi (Doküman İncelemesi)

The Effect of Chess on Academic Achievement (Document Review)

Bülent YAMAN

Halkalı Borsası İstanbul Çok Programlı Anadolu Lisesi, İstanbul

ÖZET

Çalışma kapsamında ilk olarak, satranç kavramının tarihsel gelişimi hakkında bilgiler verilerek Dünya’da ve ülkemiz özelinde satrancın yeri hakkında kavram incelenmesi yapılmış ve satrancın insanlar üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Satranç oynamanın öğrenmede bilişsel yetenekleri ve matematik becerilerinin gelişimine katkısını, akademik hayattaki rolü üzerinden inceleyerek, farklı eğitim seviyelerindeki öğrencilerin problem çözme yeteneklerini, öngörülen kazanımların öğrencilere sağladığı katkısı, başarıları üzerindeki rolü incelenerek, akademik kariyer ve satrancın aralarında ki pozitif ilişki çalışma kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sonuçlar, satrancı eğitimde etkili bir araç olarak kullanabileceğimizi göstermiş, en çok yararlanan alanlar olan matematik ve okuma alanlarında satrancın çocukların okul performansının iyileştirilmesine olanak sağlayan bir materyal olarak kullanılması önerilmiştir. Bu bağlamda, satranç oynamanın yararlarını incelemek için eğitimsel ve psikolojik araştırmalar incelenerek açıklamalarda bulunulmuş, bu açıklamalardan sonra çalışmanın amaçları doğrultusunda satrancın akademik kariyer üzerinde ki etkisi irdelenmeye başlanmıştır. Birbiri ile akademik başarıda etkileşim halinde olan bu iki bölümün çalışmayı bütün haline getirmesi amaçlanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda modern çağın getirdiği zorluklara uygun olarak, eğitim alanında yeni koşullara uyum sağlamanın gerekliliğinden, klasik eğitim programlarının sunduğu fırsatların bireysel gelişim için yeterli olmadığı kanısına varılmıştır. Bu nedenle son zamanlarda okul ve okul öncesi çağda daha iyi bilgi edinme, yeni eğitim tekniklerinin tanıtılması yoluyla mevcut programları yenilemek için girişimlerde bulunulmuştur. Bu yeni tekniklerden biri, etkili bir eğitim aracı olduğu kanıtlanmış olan satranç oyunudur. Satrancın sağladığı önemli faydalar bilişsel unsurlara ayrılabilir, her bireyin gelişimi için gerekli beceriler olarak sayabileceğimiz konsantrasyon, hafıza ve mantıksal düşünme; eleştirel düşünme faktörleri: güçlü ve zayıf yönleri değerlendirme yeteneğini geliştirme, değer yargıları oluşturma, karar verme ve problem çözme yoluyla yaratıcılığı geliştirmektedir. Bu ana faktörlerin yanı sıra, matematikte, tutum ve genel davranışta daha iyi sonuçlar oluşturması ayrıca okuryazarlıkta gelişmeler olan nedensel bağlantıları vardır. Satrancın eğitimde formal veya informal bir öğrenme aracı olarak kullanılmasının asıl avantajı, okul öncesi ve okul çağında istisnai bir değer olan tüm bu faydaların elde edilebilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Satranç, Akademik Başarı, Problem Çözme

ABSTRACT

Within the scope of the study, firstly, by giving information about the historical development of the concept of chess, the concept of chess in the world and in our country was examined and the effects of chess on people were mentioned. The positive relationship between academic career and chess has been tried to be explained within the scope of the study by examining the contribution of playing chess to the development of cognitive abilities and mathematical skills in learning, through its role in academic life, by examining the problem-solving abilities of students at different education levels, the contribution of the predicted achievements to the students, and their role on their success. These results showed that we can use chess as an effective tool in education, and it has been suggested to use chess as a material that allows to improve children's school performance in the fields of mathematics and reading, which are the most used areas. In this context, educational and psychological researches were examined and explanations were made to examine the benefits of playing chess. It is aimed that these two departments, which interact with each other in academic success, make the study a whole. In line with this goal, it has been concluded that the opportunities offered by classical education programs are not sufficient for individual development due to the necessity of adapting to new conditions in the field of education in accordance with the challenges brought by the modern age. For this reason, attempts have been made recently to renew existing programs through the introduction of new educational techniques and better knowledge in the school and preschool age. One of these new techniques is the game of chess, which has proven to be an effective educational tool. The important benefits of chess can be divided into cognitive elements, concentration, memory and logical thinking, which we can count as necessary skills for the development of each individual; critical thinking factors: develop the ability to evaluate strengths and weaknesses, form value judgments, develop creativity through decision making and problem solving. Besides these main factors, there are causal links with improvements in literacy as well as better results in math, attitude and general behavior. The main advantage of using chess as a formal or informal learning tool in education is that all these benefits can be obtained, which is of exceptional value in preschool and school age.

Keywords: Chess, Academic Success, Problem Solving

1. GİRİŞ

Kapasitesi ve işlem gücü sınırsız olan insan beynini azami derecede çalıştıran ve geliştiren en önemli alanlardan biri de satrançtır. Çünkü satranç doğrudan doğruya insan beyni ile ilgilidir. İnsan beyninin işleyişini satrancın hamlelerinde izlemek, beynin fonksiyonelliğini satranç taşlarının ilişkilerinde görmek mümkündür. Etkin bir öğrenme ortamı sağlayan satrançta işin çoğunu öğrenciler yapar. Öğrenciler beyinlerini aktif olarak kullanırlar, fikirleri düşünürler, problemleri çözerler ve ne öğrenirlerse anında uygularlar. Satranç öğrenme hızlıdır, eğlencelidir, destekleyici ve çekicidir. Bu açıdan satrancın etkin öğrenmede önemli bir araç olduğu söylenebilir. Satrançla ilgili yapılan araştırma sonuçları, satranç oynayan bireylerin yaratıcılık, eleştirel düşünme, karar verme, problem çözme gibi zihinsel kapasitelerinde gelişmeler olduğunu, satrancın başarıyı olumlu etkilediğini, zamanı kullanmada iyi bir spor olduğunu göstermiştir (Manak,2007: 14). Özellikle satrancın matematiksel yeteneği ve hafızayı arttırdığı bireye kazandırdığı en önemli özellikler olarak görülebilir. Odaklanma, amaca ulaşma isteği, plan kurma ve becerilerin bir bilgi alanından diğerine aktarılması gibi özelliklerin satranç ile doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. Satranç oynamanın eğitimde önemli bir öğrenme aracı olduğu bu sonuçlarla yorumlanabilmektedir. Öğrenmenin beyinde gerçekleştiği düşünülürse gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinin oyuncu bireyin dolayısıyla da beynin gelişimini sağladığı söylenebilir.

2. SATRANÇ

Satranç iki kişi ile oynanan oyuncuların birbiri mat etmeye çalıştığı 32'si beyaz, 32'si siyah olmak üzere 64 kare üzerinde; 16'sı beyaz, 16'sı siyah 32 taş kullanılarak oynanmaktadır. (Görsel 1). Satrancın diğer oyunlardan farklı olduğu yanı sıra şansa değil akla dayalı olmasıdır. Bu yönüyle satranç, oynandıkça zekâyı geliştirir, zekâ geliştikçe ise daha iyi oyunlar ortaya çıkmaya başlar. Satranç bu yönüyle bir savaş oyunu gibidir. Sizin sorumluluğunuzda bir ordu, rakibinizin sorumluluğunda başka bir ordu vardır. Bu oyunda bir hamleyi yapmadan önce rakibinizin bu hamleye vereceği tepkiyi ve buna karşın göstereceğiniz bir sonraki hamleyi mümkün olduğu kadar iyi kestirmeniz gerekir. Doğru hamleler yapabilmek adına doğru kararlar vermeli bunun için hafıza, mantık ve sezgilerin bir araya gelerek oluşturduğu tüm becerileri aktif etmek gereklidir. Satrancın oyuncular üzerinde birçok olumlu etkiye sahip olduğunu ortaya koyan Dünya çapında çalışmalar vardır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda satranç oyuncularının sayısal ve sözel zekâlarında ilerleme meydana geldiği tespit edilmiştir.

Görsel 1: Satranç Oyunu

Kaynak: COLLINS DICTIONARY, <https://www.collinsdictionary.com/zh/dictionary/english/chess> (Erişim Tarihi: 23.04.2021)

2.1. Satrancın Tarihçesi

Satrancın ortaya çıkışı ve gelişiminin uzun bir sürece ait olduğu bilinmektedir. Satrancın nasıl başladığı bilinmemekle birlikte oyunun mucidinin tek bir kişi mi olduğu ya da satrancın bir kaç oyunun bir araya gelerek zamanla tek bir oyuna mı dönüştüğü bilinmemektedir. Tahta üzerinde oynanan oyunların en az 6000 yıllık geçmişe sahip olduğu öngörülmektedir fakat satrancın M.S. 600'lü yıllarda Hindistan'da ortaya çıkmış olabileceği tahmin edilmektedir. Köklerinin daha eskilere dayandığı bilinen satrancın, oyun haline gelmesinin 20 yy. bulduğu ve günümüzde insanlar tarafından oynanan en popüler masaüstü oyunu haline döndüğü görülmektedir.

Dünya'da Satranç ise 21. yüzyılın başlarında, milyonlarca insan tarafından oynanmaya başlanmış ve günümüze kadar gelen süreçte güncellenerek oynanmaya devam etmiştir. Satrancın dünya genelinde gelişimine baktığımızda satranç için önemli kırılma noktasının Uluslararası Satranç Federasyonunun (FIDE) kurulması olduğu söylenebilir. FIDE Dünya çapında düzenlediği çeşitli faaliyetlerle satrancı aktif tutmaktadır. Bu federasyon sayesinde satranç tüm Dünya'da aynı kurallar uygulanarak oynanmaktadır. Türkiye'de satranca bakıldığında Türk Kültürüne ait 1500'lü yıllarda yazılmış satranç kitapları bulunmaktadır. Bunlardan Seferihisarlı İsmail Şaba'nın el yazması kitabı büyük önem arz etmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nde halkın en fazla ilgi gösterdiği oyunlardan biri satranç oyunuydu. Osmanlı Döneminde de satranç oyunu önemini korumuştur. Özellikle devletlerarası ilişkilerde önemli kişilere satranç takımı hediye edildiği görülmüştür (Kaynar, 2014: 21,22).

3. SATRANCIN İNSANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Satranç oyunu bireylere birçok farklı yetenekler kazandırabilir. Odaklanma, zaman yönetimi, dikkatli olma, plan kurma ve benzeri özellikler satrançla alakalı olarak düşünülebilir. Satrancın insanlar üzerindeki etkilerinden bahsederken şunlar belirtilebilir: Başarı, her insanın ulaşmak istediği bir hedeftir; başarıya hemen ve kolay yoldan ulaşılacak istenir. Oysaki başarının ardından azim, sabır, düzenli çalışma ve tüm bunların kapsayan uzun bir süreç vardır. Satranç oynarken bir sonraki hamlenin sürekli düşünülüyor olması veya canlandırılması, oyuncunun hafızasını daima aktif etmekte ve muhtemel durumları akılda tutmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda satranç hafızaya önemli bir katkısı bulunmakta, hafızayı geliştirmede güzel bir alıştırma yöntemi olmaktadır. Satrancın akademik performans ile olan doğrudan etkileşimi satranç ve çocuk ilişkisine akademik olarak kazandırdığı beceriler şöyledir:

Kuramsal Düşünme: Satranç, çocuklara, detaylardan ziyade büyük resmi görmeyi öğretir. Çocukların birçok düşünceye senkronize bir şekilde ulaşmasına da olanak sağlar. Karşılaşılan bir durumda birden çok seçeneği değerlendirilmenin öğretilmesidir. Kriz anlarında mantıklı düşünme, problemlere hâkim olma ve daha hızlı çözme, bağımsız ve doğru karar verme yetisini kazandırarak eksik alanlarda gelişmesine olanak sağlamaktadır. 2 kişi olarak oynanan bu oyunda arkadaşlıkların gelişmesi ve bireysel mücadele etme becerisi kazanılması, ortaklık ve birlik duygusunun gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Satranç ile ilgilenen çocukların hayal etme yeteneklerinin yüksek olduğu, matematik ve okuma derslerinde de başarılı olduğunu görülmektedir.

Odaklanma: Çocuklara daha dikkatli olması, yüksek gözlemlene yeteneği ve konsantre olmayı öğreten satranç dikkatle davranmanın sonucu olaylara doğru tepkilerin verilmesinde de yardımcı olur (Erdoğan 2009:44).

Planlama: Satranç çocuklara uzun süreç içerisinde ki odaklanma ve hedefe ulaşma doğrultusunda ki çalışmaları için adım adım ilerlemeyi öğretir. Ayrıca, yeni gelişmeler sonucu değişen durumlarda planlarını yeniden değerlendirme ihtiyacının var olduğu ve pratik çözümlerle yeni planlar oluşturma kazanımını da sağlar.

Analiz Yeteneği: Mantıklı düşünerek karar vermek her zaman ani tepkilerden daha iyidir. Satranç çocuklara, tek tek ya da ardışık birçok olayı değerlendirmeyi öğretir. Olacaklar bana yardım mı eder yoksa zarar mı verir, sorusunun cevabını mantıklı düşünerek bulmaya yardımcı olur (GSV,2022).

3.1. Bilişsel Gelişim ve Satranç

Bilişsellik aralarında dikkat, bellek, dili kullanma ve anlama, öğrenme, sonuç çıkarma, problemi çözme ve karar verme, gibi zihinsel yetileri oluşturan bir grubu tanımlamada kullanılan bilimsel bir terimdir. Bilişsel yetiye ise algı, hafıza, odaklanma örnek olarak gösterilebilir. İnsan satranç ile ne kadar erken tanışırsa hayatında satrancın pozitif etkileriyle o kadar erken karşılaştığı görülmektedir. Satrancın dikkatli olma ve bir noktaya odaklanma süresini verimli kullanmaya yardımcı olduğu söylenebilir.

Detaylı analiz gerektiren satranç, taşların yerleştiği konumları, bir sonraki adımları öngörerek zihinde oluşturduğu sonuçları tekrar bir değerlendirmeden geçirip mevcut şartlar içindeki en doğru hamlenin yapılmasıyla elde edilen sonuçlardır. Kökünde satranç, bilişsel psikolojinin odağında yer almaktadır. İnsan zihnindeki bilişsel kabiliyetlerin sınırlarını zorladığından satranç, karar verme sürecinde çok önemli bir konuma sahiptir.

3.2. Sosyal Gelişim ve Satranç

Sosyal bir varlık olan insan daima çevresiyle etkileşim halindedir. Çoğu zaman yaşadığı durumlar onun duyarlılık kazanmasına, problem çözme yetisi kazanmasına, toplum hayatına kolay senkronize olmasına yardımcı olmaktadır. Tüm bu durumlar sosyal hayatı etkileyen bir süreçtir. Bu süreç toplumu ve bireyi etkilemektedir. İnsanın yaratılışı gereği yaşamın en başından itibaren dışarıya olan merakından dolayı kendini geliştirme ve hareket etme gereksinimi vardır. İşte bu hareket etme gereksinimi ve kendini geliştirme becerisi aynı zamanda onun yaşamsal çevresini anlamasını sağlar.

Piaget, satranç oyununa biyolojik bir işlev gözüyle bakarak, oyunun aktif olarak tekrarlandığını, çeşitli deneyimlerle oluştuğunu ve yeni durum ve deneyimlerin psikolojik olarak sindirilme olanağını sağladığını savunur. Piaget bebeklikle birlikte, tıkratılan oyuncak ile başlayan oyunun, bir öyküyü canlandırma ya da satranç oynamaya dek gidebileceğini vurgular. (Akay,2017:16,17).

3.3. Satranç Ve Çocuk

Satranç, eğiticiyi yüksek olan önemli bir oyundur. Satranç çocukların matematiksel, görsel zekâsını geliştirmede katkı sağlamakta çocuğa bireysel hareket etme özgürlüğü kazandırmaktadır. Çocukların yorum yapabilme, düşünme ve muhakeme yeteneğini geliştirir. Bu sayede çocuklar sosyal ve eğitim hayatında satrancın etkilerinden birçok iz görebilirler.

Satranç Oyununun Çocuklara Öğretimi

- ✓ İlk olarak satranç tahtası çocukların kafasını karıştırmayacak şekilde anlatılmalıdır.
- ✓ Tüm taşlar tahtasının üzerine yerleştirilerek tek tek isimleriyle tanıtılmalıdır.
- ✓ Her bir taşın hangi hareketleri yapma olanağı varsa bunlar anlatılmadan önce çocuklara ileri, geri, çapraz ve yön kavramları öğretilmelidir.
- ✓ Oyuna başlarken çocuklara belirli düşünme süresi ve ipuçları verilmelidir.
- ✓ Yeni başlayan çocuklara oyun ile ilgili taktikler gösterilmemeli, ilerleyen süreçte çocuklar adım adım kendi savunmalarını kendileri düşünerek oluşturmalıdır.

4. SATRANCIN EĞİTİMDEKİ ROLÜ

Satrancın hangi şartlarda olursa olsun, oyuncunun yararına olduğu kabul edilmektedir. Satranç oyuncunun eğitiminde son derece ilgili ve faydalı bir duruma getirilebilir. Satranç kazandırdığı olumlu etkilerle, oyuncunun eğitiminde fonksiyonel bir role sahiptir. Her ebeveyn çocuğunun; bedensel, zihinsel ve duygusal olarak gelişmesini ister. Bu nedenle pek çok ebeveyn çocuğunu etkinliklere göndermektedir. Satrançta bu etkinlikler arasında önemli bir konuma sahiptir çünkü satranç ile hayat arasında diğer oyunlarda bulunamayan bir benzerlik vardır. Benjamin Franklin "Satranç bir tür yaşam, yaşam bir tür satrançtır." diyerek bu benzerliği belirtmiştir. Satranç aracılığıyla çocuklar oyun oynarken birçok konuda kazanımlara sahip olurlar, eğlenirken öğrenmeyi sağlayan bu oyundan hayatın diğer alanlarında da ihtiyaç duyacakları birçok kazanım sağlarlar. Satranç, çocuklara belirli bir metot

çerçevesinde öğretilerek oynatıldığında tüm derslerde büyük katkı sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Derslerle olan ilişkisini bir benzerlik üzerinden açıklayacak olursak satranç oyunundaki matematiksel problemlerin çözümünün, satrançta problem çözme süreci ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Satranç, derslerin temelini oluşturan şüpheci yaklaşım, muhakeme yapma gibi birçok özelliği desteklemesinin yanı sıra sosyal duygusal gelişimde de önemli bir faktör olmaktadır. Satranç oynayan çocuklarda odaklanma sorununun büyük oranda azaldığı bilimsel çalışmalarla ortaya koyulmuştur. Satranç oyunuyla pek çok hamle, önce zihinde canlanır daha sonra zihinde canlananlar oyuna yansıtılmaya çalışılır. Bu da yaratıcı düşüncenin gelişmesine uygun zemin hazırlar. Bu bağlamda satrancın görsel hafızayı iyi bir noktaya taşıdığı düşünülebilir. Ayrıca satrançla zaman kullanma konusunda gelişen çocuklar, eğitim hayatlarında da zamanı verimli kullanmayı öğrenmiş olurlar (Koçyiğit, 2014:25,26).

Normal şartlarda mantıklı olarak bilinmeyen küçük yaşta ki çocukların yetişkinlerle rekabet edebildiklerini ve mantıklı, doğru kararlar verebildikleri görülmektedir. Çocukların henüz soyut işlemler çağına gelmeden nasıl bu kadar mantıklı düşünebildikleri sorusunun cevabında satrancın da yerinin olduğu varsayılmaktadır. Çünkü satranç sadece bir tahta üzerinde iki rakip oyuncunun taşları hareket ettirerek oynadığı bir strateji oyunu değil, karaktere ve sosyal kimliğe de olumlu katkıları bulunan bir zekâ çalışmasıdır. Bu bağlamda satranç bir oyun olmanın ilerisinde bir bilimdir.

Satrancın bireylere kattığı değerleri genel olarak aşağıdaki maddelerle açıklayabiliriz:

- a) Bilişsel gelişime olumlu katkılar yapması
- b) Akıl yürütme yeteneğinin gelişmesi
- c) Üst düzey yorumlama becerisi
- d) Üretici düşünmeye yönetme
- e) Planlama becerisi
- f) Görsel hafızayı desteklemesi ve geniş bir bakış açısı kazanmak
- g) Sportmenliği öğrenme ve şiddetten kaçınma
- h) Hayal etme, strateji geliştirme yeteneklerini destekleme
- i) Muhakeme becerilerinin gelişmesi
- j) Kararlarını pratik bir şekilde alabilme ve mantık süzgecinden geçirebilme becerisi
- k) Neden-sonuç bağlantısı kurabilme
- l) Sakin ve soğukkanlı kalabilme
- m) Sportmenliği temel alan ve rakibine saygı duyan bir anlayış kazanma
- n) Risk alma (Akay,2017:18,19)

4.1. Satranç ve İmgesel Bellek

Hatırlama gücüne ilişkin yapılan araştırmalarda ilk olarak satranç ustalarının kullanıldığı söylenebilir. Yapılan bir çalışmada satranç ustalarının hatırlama gücünü belirlemek amacıyla taşların 50.000 farklı yerleşiminin hatırlanıp hatırlanamayacağı ölçülmüştür. Usta satranççılar sadece birkaç saniye, bu yerleşim kalıplarına baktıktan sonra, tüm taşların satranç tahtasındaki yerini tam olarak hatırlamışlardır. Bu insanların 50.000 kelime bir kelime dağarcığına sahip oldukları söylenebilir. Ustalar için oyun kalıplarının birer sözcük gibi olduğu söylenebilir. Herhangi bir sözcüğe birkaç saniye baktıktan sonra, onun harflerinin 25 doğru dizilişini hemen herkes hatırlayabilir. Ancak rastgele sıralanmış bir grup harfin yerlerini hatırlamak çok daha zor olmaktadır. Satranç taşları, tahtaya rastgele sıralanırsa, ustaların normal oyunculardan daha iyi hatırlama yeteneğine sahip oldukları görülmez. Ustaların, oyun metodu için hafızaları, oyunu oynarken anlamlıdır ya da geçerlidir. Yani, bu durumdaki yüksek seviyeli bütünlük, bilinçli ve analitik düşünme süreci olarak görülmemelidir. Satranç oyununda oluşacak pek çok konum, önce zihinde canlanmakta, zihinde beliren bu konumlardan hangisinin daha iyi olacağına karar verildikten sonra bunu tahta üzerinde gerçekleştirmeye yönelik hamleler yapılmaktadır. Çocukların gerçekleştirmek istediklerini önceden zihinlerinde yaşatmaları, onlarda yaratıcı düşüncenin filizlenmesine zemin hazırladığı gibi, düşündüklerinin gerçekleştiğini görmek de kendilerine olan güvenini arttırmaktadır. Bir satranç oyuncusunun, oynadığı oyunun üzerinden bir süre geçmiş olsa bile hiçbir yere bakmadan tahta üzerinde yeniden oynayabildiği, satranç oyuncularının sık sık şahit oldukları olaylardandır. Bu, yeni başlayan oyuncularda görülmeyen, oyun pratiğinin ilerlemesine paralel olarak gelişen özelliklerdendir. Bilindiği gibi hafızanın pek çok dalı bulunmaktadır. Satranç özellikle imgesel bellek üzerine etkilidir. Oyuncunun onlarca hamleyi sırasıyla aklında tutabilmesi, gelişmiş bir hafızanın sonucudur. Gelişmiş bir hafızanın, sadece satranç oyunu ile sınırlı kalmayıp diğer alanlarda da etkisini göstereceği söylenebilir (Sadık, 2006:24,26).

4.1. Satrançta Problem Çözme

Satranç oyunundaki matematik problemlerinin çözümünün problem çözme süreci ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Örneğin satranç oyunundaki bir mat problemi ele alınırsa bu durum şu şekilde açıklanabilir. Diyagram 1 (beyaz oynar 5 hamlede mat eder);

Görsel 2: Satrançta Problem Çözme

Kaynak: SADIK R, (2006), *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Satranç Bilen Öğrenciler İle Satranç Bilmeyen Öğrencilerin Doğal Sayılara İlişkin Dört İşlem Ve Problem Çözme Başarılarının Karşılaştırılması*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu

1. Problem: Beyaz oynar ve 5 hamlede mat eder.

2. Problemin çözümü için mevcut konumun gözden geçirilmesi gerekmektedir. Mat edebilmek için şah çekilmesi gerekir. Ancak 5 hamlede mat oluşu bu durumu zorlaştırmaktadır. Beyazın problemin çözümünde kullanacağı taşlar sırasıyla kale, kale ve vezirdir.

3. Mat'a giderken ilk olarak atağın hangi taş ile başlatılması gerektiği düşünülmelidir. Duruma ve konuma göre köşedeki kale bu durum için uygun görünmektedir.

4. Mat'a giderken köşedeki kale ile şah çekilir, şah kaleyi yer, 2. kale şah çeker şah kaçır, bir daha şah çekilir şah kaleyi yer, vezir şah çeker şah kaçır ve son adım vezir hamlesi ile mat gerçekleştirilir.

5. Çözüme ulaşılr.

Satranç Geometri ve Matematik

Satranç ve matematik bunlar arasında ki bağlantıyı anlamak oldukça basittir; en ufak hamle durumunda bile önceki adımı bilerek atmak ve sonraki adımı öngörmek saldırgan ve savunucu taşların sayısını saymaktan uzun devamlılıkları hesaplamaya kadar her şeyi içeren sonsuz sayıda hesaplama vardır. Bu olasılıkların hesaplanması uygulamaya konulması mantıksal matematiksel zekâ ile doğrudan alakalıdır bu da günümüzde zekâyı açıklayabilen bilişsel yeteneklerden birisidir. Oyuncunun sorgulama, ayırt etme, akıl yürütme, adımlar üzerinde model oluşturma, bağıntılar kurma gibi yetenekleri bu alanın etkinliğinin göstergesidir.

Bu Zekâyı Sahip Bireylerin Özellikleri;

- ✓ Zihinden işlemleri kolay ve hızlıca yapar.
- ✓ Güçlü bir muhakeme yeteneği vardır.
- ✓ İlişkileri farkına varıp kategorize eder ve açıklar.
- ✓ Bilgiler arasında bağlantılar kurar.
- ✓ Rakamlarla uğraşmaktan keyif alır.
- ✓ Matematik oyunlarına ilgi duyar.
- ✓ Soyut ve kavramsal düşünebilir.
- ✓ Neden - sonuç ilişkisi kurar.

Mantıksal – matematiksel zekâyı sahip çocuklarda, akranlarına göre soyut düşünebilme veya neden-sonuç ilişkisi kurabilme yetenekleri gelişmiş oldukları ve satranç gibi stratejik oyunlar oynamaya ilgili oldukları söylenebilir. Öğrenciler karşılaştıkları problemi sonuca ulaştırmada soyut yollarla başarıya ulaşmayı hedefler.

Öğrencilerin başarıya ulaşmasında problem çözme becerilerinin gelişimi büyük önem arz etmektedir. Bu durumda problemi tanımak, anlamak, çözüm önerileri sunmak ve olasılıkları değerlendirmek de ön koşul olarak görülmelidir. Özgün, kritik ve analitik düşünebilen, karşılaştığı problemlere karşı pratik çözümler sunabilen bireylerin oluşmasında, problem çözme aşamaları şöyle olmalıdır:

1. Problemin açık ve net bir şekilde belirtilmesi,
2. Çeşitli çözüm yolları tespit edilmesi ve bunun için gerekli verilerin toplanması,
3. Çözüm yollarının eleştirel gözle tekrar incelenmesi,
4. Problemin çözümüne uygun en doğru yolun seçilmesi.

Problem çözme becerisi, bireyin içinde bulunduğu çevreye erken adaptasyon sağlamasına yardım etmektedir. Bazı durumlarda problemlerin doğru cevapları ya da kesin çözümleri bulunmamaktadır. Belli metotlar kullanarak doğru çözümlere ulaşılmaya çalışılmalıdır.

4.2. Satranç ve Başarı

Her insan hayatında başarıyı ister ancak başarılı olmak için ödün vermemiz gereken konular vardır. Çocuklar da başarıyı en kolay şekilde elde etmek isterler ancak sürecin içerisine girdiklerinde bu durumun zorluğunu anlarlar. Satranç oyununda bir sonraki hamlelerin göz önünde bulundurulması, satranç oyuncusunun hafızasını zorlamakta ve olası durumları akılda tutmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle satrancın hafızaya katkısı önemli bir ölçektir. Başarı her zaman sayısal verilerin yorumlanmasıyla sonuçlanmamalı, her adım için harcanan çabalar da başarı sebebi olarak görülebilir. Bu bağlamda satranç oynayan çocuklarında başarılı oldukları söylenebilir. Satranç oyununda başarılı olmak için birçok etken gösterilebilir. Bu etkenlere örnekler şu şekilde olabilir:

1-Satrancı Sevmek: Sevgi, başarı için en önemli faktörlerden sayılabilir. Bireylerin satrancı öğrenmeye satrancı tanıyarak başlaması ona ilgisini artırır ve süreç ilerledikçe satrancı sevmesine etki edecektir.

2-Çalışmak: Geçmişten günümüze oynanan oyunlarının analizleri sonucunda, adım adım teorilerin oluşması satrancın bir bilim haline gelmesini sağlamıştır. Satranç oyununda başarılı olmak için, satrancın genel mantığına ve kurallarına hâkim olmak gerekmektedir.

3-Oynamak: Satrançta başarılı olmanın bir diğer kuralı ise satranç turnuvalarında oynamaktır. Bu tür yarışmalar bilginin aktif olarak kullanıldığı yerlerdir. Turnuvalar aynı zamanda satranç oyuncusuna tecrübe ve özgüven katar. Bu tecrübeler oyuncuya oyunun disiplinine adapte olma, kurallara uyma, sabır gibi pek çok yeteneği kazandırır. Tüm bu bilginin işlevleri oyuncu ilk hamlesini yaptıktan sonra gelişerek adım adım tahtaya daha kolay yansır.

4-Yetenek: Satranç yüksek derecede düşünmeyi gerektiren, aynı zamanda iyi bir görsel ve bilişsel zekânın zeminini oluşturan, yeteneklerin tahta üzerinde gösterildiği bir arenadır.

5-Psikolojik Yatkınlık: Satranç oyununda karşımıza çıkan psikolojik sıkıntılar ve bunlara olan duyarlılığımız oyunda ki başarımızda önemli rol oynar (Akay,2017:20,21).

4.3. Akademik Faydalar

Satranç oyununun akademik performansa doğrudan katkı sağladığı bilinmektedir Satranç çocuklara görselleştirme, ileriye düşünme, muhakeme yeteneği, analiz etme, soyut düşünme gibi birçok başlıkta akademik fayda sağlamaktadır. Bu başlıklara biraz değinecek olursak:

Görselleştirme: Çocuklardan, hamleleri gerçekleştirmeden önce bir sıra eylemi hayal etmeleri istenir. Önce bir, sonra birkaç adım ilerideki hamleleri zihinlerinde değiştirmelerini sağlayarak görselleştirme yeteneğini güçlendiriyoruz.

İleriye Düşünmek: Çocuklara bu alanda önce düşünmeleri, sonra harekete geçmeleri öğretilir. Kendilerine satrançla "Bunu yaparsam, ne olabilir?" diye sormayı öğretiyoruz. Bu sayede satrançta zamanla sabır yetisini geliştirmeye yardımcı olur.

Muhakeme Yeteneği: Çocuklara akıllarına gelen hamleyi yapmaları gerekmediği öğretilir. Alternatifleri belirlemeyi, seçeneklerde artı ve eksileri göz önünde bulundurmaya öğrenirler.

Analiz Etme: Çocuklar belirli eylemlerin sonuçlarını yorumlamayı öğrenirler. Bu durumda ki kararların, mantık tarafından yönlendirilmesi gerekmektedir.

Soyut Düşünme: Çocuklara ayrıntılardan ziyade büyük resmi düşünmeleri öğretilir. Ayrıca, yapılacak hamlelerde farklı düşünmeleri sağlanarak, ilişkili durumlarda hamleyi uygulamaları öğretilir.

Bu becerilerin hiçbiri yalnız satranca ait özellikler değildir, ancak hepsi satrancın bir parçasıdır. Bir öğretim aracı olarak satrancın güzelliği, çocukların zihinlerini harekete geçirmesi ve eğlenirken bu becerileri geliştirmelerine yardımcı olmasıdır. Sonuç olarak, çocuklar daha eleştirel düşünürler, problemleri daha iyi çözerler ve karar vermede daha bağımsız olurlar (McDonald, 2006).

4.4. Satranç Neden Bu Kadar Etkiye Sahip?

Satranç neden bu kadar etkiye sahip sorusuna verebileceğimiz cevaplar şu önemli dört faktörde açıkça belirtilmiştir:

- 1) Satranç, problemlere karşı pratik olmamızı sağlar
- 2) Satranç oynayan öğrencilerin farklı alternatifler aramaya çalışması, akıcılık ve özgünlüklerinin yükselmesine neden olmaktadır.
- 3) Rekabet ilgiyi uyarır ve tüm öğrencilerde en yüksek başarı seviyelerini ortaya çıkarır
- 4) Oyunlar etrafında düzenlenmiş bir öğrenme tabanı, öğrencilerin öğrenmeye yönelik tutumlarını pozitif yönde etkiler. Bu duygusal boyut, bilişsel başarının kolaylaştırıcısı olmaktadır.

Eğitimciler Ne Diyor?

- ✓ Satranç çocukların sadece okuma ve matematik becerileri değil, sosyalleşme becerilerini de önemli ölçüde artırır. Araştırmalar gösteriyor ki bu çocuklar satranca ilgi duymaya başladığından beri derslere olan ilgisizliğin ve dışarıdaki münakaşaların en az yüzde 60 oranında azaldığı görülmektedir.
- ✓ Satranç karar verme, konsantrasyon ve azim gibi becerileri geliştirir.
- ✓ Satranç oyunundan çocukların öğrendiklerinin günlük yaşamlarına da yansıtıldığını görebiliyoruz. Özellikle öğrendiklerini eleştirel düşünme ve problem çözmede açıkça göstermektedirler.

Öğrenciler Ne Diyor?

- ✓ Satranç oyuncuların hayata yaklaşımlarının nasıl olması gerektiğini gösterir. Tereddütleri olan insanlara burada problemlerin birden çok cevabı olduğu görmekte resme büyük çerçeveden bakarak adımlarımızı ona göre atmamızı sağlamaktadır. Satranç sayesinde hayatımızın hem zihinsel hem de sosyal olarak zenginleşir ve günlük yaşamda eleştirel düşünme becerilerimiz gelişir.
- ✓ Satrancın, mantıksal ve matematiksel becerilerini önemli ölçüde artırdığını söyleyen öğrenciler bu oyunun ilgi alanlarındaki yönelimde ön ayak olduğunu belirterek meslek seçiminde de etkisini görebileceklerini düşünmektedirler.

4.5. Neden Satranç Oynamalısınız? Faydaları Nelerdir?

Satranç, yaş aralığı fark etmeksizin herkesin oynayabileceği bir oyundur. Her yaşta bu oyunu oynamayı kolayca öğrenebilirsiniz, diğer birçok sporun aksine belirli yaşta olmanız gerekmez. Bu açıdan rakip ararken de yaş bir faktör değildir.

Satranç kuralları karmaşıktır ve birçok oyuncu farklı açılış çeşitleri ezberler. Ayrıca çeşitli kalıpları tanımayı ve uzun varyasyonları hatırlamayı öğreneceksiniz. Satranç konsantrasyonu artırır. Oyun sırasında hedefiniz bir tanedir o da; mat ve galip olmaktır.

Satranç mantıksal düşünmeyi geliştirir ve biraz mantıksal strateji anlayışı gerektirir. Örneğin, oyuna başlarken taşlarınızı çıkarmanız, şahınızı her zaman güvende tutmanız, pozisyonunuzda öngörülemez büyük hamleler yapmamanız gerektiğini zamanla öğreneceksiniz. Satranç da hayatın kendisi gibi hiç bitmeyen bir öğrenme sürecidir.

Satranç, hayal gücünü ve yaratıcılığı teşvik eder, bağımsızlığı öğretir. Yukarıda bahsedilen tüm bu sebeplerle ve daha fazlası için, satranç oynayan çocuklar okulda daha başarılı olurlar ve bunun etkisiyle hayatta başarılı olma şansları daha yüksektir.

4.6. Küreselleşen Dünyada Sorunları Çözmek ve Bilgiyi Sentezlemek

Dünya'da öğrenciler gün geçtikçe daha hızlı, esnek ve eleştirel bir şekilde sorunlara yanıt verebilmeli, sadece parçalara odaklanmayıp, genel çerçevede ki bilgiyi inceleyebilmeli ve sentezleyebilmelidirler.

Çocuklarımızın zihinlerini geliştirmek için bir araç olan satranç doğası gereği sürekli değişen bir sıra problemler sunar. Oyunun en başından itibaren her hamlenin yarattığı yeni bir pozisyon bulunmaktadır. Bu hamlelerin her biri için satranç oyuncusu, bir dizi yöntemler kullanarak gelecekteki hamle olasılıklarını değerlendirmeye alır. Bu değerlendirmeler sonucu en iyi hamleyi yapmak ister. Bu süreçte birden çok en iyi hamle olabilir, aynı gerçek yaşamda da birden çok en iyi seçeneğin var olabileceği gibi.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Satrancı çocukların zihinlerini geliştirmek ve küreselleşen bir dünyanın artan karmaşıklıkları ve talepleriyle başa çıkmalarına yardımcı olmak için kullanmak son derece mantıklı bir hareket olacaktır. Dünya çapında giderek standart müfredatlarının daha fazla okul öğretiminin bir parçası haline gelmesiyle, satrancında bir değer olarak kabul edilmesi gerektiği savunulmaktadır. Sadece bir oyun olsa da satranç, özellikle etkili bir öğretim aracıdır. Kız, erkek, yetenekli veya ortalama, genç ya da yaşlı, zengin ve fakirlerin zihinlerine eşit derecede meydan okuyabilmekte herkese eşit şartlarda oyun imkânı sunabilmektedir. Bireye planlamanın önemini, zaman yönetimini ve verdikleri kararların sonuçlarını öğretebilir. Bireye çıkarım yapması sağlatılarak, nereye ve nasıl konsantre olacağını, mantıklı

ve verimli düşünmenin, zor ve soyut kararların nasıl alınacağını öğretebilir. Öğrencilerin giderek daha hızlı, esnek ve eleştirel olarak bilgiye bakıp sentezleyebildiği, parçalar değil bütün odaklı bakış açısı ile olayları tanımlayıp birçok öğrenim becerileri kazanmalarının hızlı bir şekilde süreç içerisine dâhil olduğu gösterilmektedir. Satrançta, oyun ile öğrenme vardır bu oyun, günümüz dünyasında ,teknolojinin ortaya çıkmasıyla, genç nesillerin yeni ve kolay erişilebilir, mantık, stratejik planlama, karar verme gibi onlara yardımcı olabilecek birçok yeteneklerini geliştirmek için onları satranca yönlendirir. Bunların da yanı sıra, eğitim içeriğini yetiştirmenin ve benimsemenin daha yaratıcı bir yoluna odaklanmayı modernize bir şekilde bize sunabilir. Artık tam bir güvenle söyleyebiliriz ki satrancın yaratıcılığı, problem çözmeyi, hafızayı, konsantrasyonu, entelektüel olgunluğu, öz saygıyı ve bir ebeveyn veya öğretmenin arzu edeceği diğer birçok yeteneği geliştirdiği kanıtlanmıştır.

KAYNAKÇA

Akay, K. (2017). “Okul Öncesi Dönem Çocuklarına Verilen Satranç Eğitiminin Bilişsel Ve Sosyal Davranışa Etkisinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Campitelli, G. & Gobet, F. (2006). Educational Benefits Of Chess Instruction: A Critical Review, Koltanowski Conference 124-143, Teksas

Erdoğan, İ. (2009). “Okulöncesi Dönemde Satranç Öğretiminde Geleneksel Ve Bilgisayar Destekli Öğretim Yöntemlerinin Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Konya.

Jankovic, A. & Novak, I. (2019). Chess as a Powerful Educational Tool for Successful People, 7th International OFEL Conference on Governance, Management and Entrepreneurship Embracing Diversity in Organisations, Croatia.

Kaynar, F. (2014). “Erken Çocukluk Döneminde Verilen Satranç Eğitiminin İlkokula Hazır Bulunuşluğa Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Kazemia, F. & Yektayarb, M. (2011), ‘ Investigation The Impact Of Chess Play On Developing Meta-Cognitive Ability And Math Problem-Solving Power Of Students At Different Levels Of Education’ International Conference of Cognitive Science 372-379, Iran.

Manak, S. (2007). “İlköğretim Okullarında Uygulamaya Konulan Seçmeli Satranç Dersi Programının İncelenmesi (Kütahya İli Örneği)”, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

McDonald, P. (2006). The Benefits Of Incorporating Chess Into The School Curriculum. A Collection Of Studies and Papers on Chess and Education, Canada.

Pulido, R. (2018). Neuroscientific Evidence Support That Chess Improves Academic Performance İn School. Koltanowski Conference 124-143, Mexican.

Sadik, R. (2006). “İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Satranç Bilen Öğrenciler İle Satranç Bilmeyen Öğrencilerin Doğal Sayılara İlişkin Dört İşlem Ve Problem Çözme Başarılarının Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Ün, E. (2010). “Satranç Eğitiminin, Problem Çözme Yaklaşımları, Karar Verme Ve Düşünme Stillerine Etkisinin İncelenmesi”,Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Dauvergne, P. (2000), The Case for Chess as a Tool to Develop Our Children’s Minds, University of Sydney, Australia.

İnternet Yayınları

GSV, Gökyay Satranç Vakfı, <https://www.gokyaysatrancvakfi.org.tr/kutuphane/satrancin-cocuklarin-gelisimindeki-etkileri> (Erişim Tarihi:20.04.2022)

Evrensel, Bülten Basın Yayın Reklamcılık Tic. Ltd. Şti, <https://www.evrensel.net/yazi/88543/satranc-ve-hayat> (Erişim Tarihi:21.04.2022)

Collinsdictionary, <https://www.collinsdictionary.com/zh/dictionary/english/chess> (Erişim Tarihi:23.04.2022)

CNNTürk,<https://www.cnnturk.com/egitim/satranc-kurallari-nelerdir-satranc-oyunu-nasil-oyanir-hangi-tas-nasil-gider>(Erişim Tarihi:23.04.2022)